

Forlatt av mor og far

Tvillingjentene til barnepsykologen Åse Gruda Skard opplevde dramatiske bombeangrep, lang atskillelse fra foreldrene og en strabasjøs flukt til USA. Jentene var alltid sammen, men reagerte ulikt på belastningene.

TEKST

Torild Skard

Målfrid Grude Flekkøy

PUBLISERT 7. januar 2009

Det sterkeste minnet Torild har fra Skard gård, husker Målfrid overhodet ikke. Det var da far reiste sin vei. Torild oppdaget med bestyrtelse at han plutselig var borte om morgenen da hun våknet. Han sa ikke adjø. Han ville kanskje unngå en scene. Han bare forsvant. Ingen visste når han ville komme tilbake. Mor hadde forlatt oss. Nå dro også far sin vei, og vi var prisgitt og alene hos fremmede uten noen forvissning om noensinne å få se noen av foreldrene våre igjen. Dadda telte lite i en slik sammenheng, og hva skulle hun trøste med? Hun visste ikke mer enn oss.

Tryggheten i tilværelsen var borte. Hvem skulle nå ta seg av oss? Hvorfor reiste mor og far fra oss? Ville de ikke ha oss mer? Var de ikke glad i oss? Kanskje det var noe feil med

oss eller noe vi hadde gjort galt? Angsten for å bli forlatt ble liggende som en vond klump i dypet et sted lenge etter at familien ble gjenforent. I flere år måtte Torild ha forsikringer om at de voksne ville «bli hele natta», og midt i leiken kunne hun plutselig slippe alt og styrte inn til mor med ville skrik: «Ikke gå! Ikke gå!» Etter hvert gikk det lengre tid mellom hver gang redselen meldte seg, men den ble ikke borte.

Beskutt av tyske fly

Da Norge ble angrepet 9. april 1940, var vi jentetvillingene tre år gamle. Vi bodde i Trondheim sammen med far, Sigmund Skard, som var sjef for Vitenskapsselskapets bibliotek. En dadda bisto med husarbeid og barnestell. Mor, Åse Gruda Skard, hadde reist til Stockholm to uker før for å gjennomføre et forskningsarbeid med sikte på doktorgrad i psykologi. Hun tok med seg de to guttetvillingene på fire måneder og en barnehjelp.

Så snart tyske kolonner marsjerte inn i Trondheim, tok far oss jentene med til Skard gård i Øyer. Der hadde vi slekt, og det skulle være evakueringssted i tilfelle krig. Han etterlot oss sammen med dadda Erna og dro selv tilbake til Trondheim. Alt samband med omverdenen var brutt, så han tok seg over grensa til Sverige og ble gjenforent med mor i Stockholm. Vi var igjen på Skard sammen med dadda, men hun dro etter en tid.

For å erobre Sør-Norge satte tyskerne inn et hovedangrep nordover fra Oslo. Under ustanselig bombardement fra tyske fly og artilleri ble de norske soldatene tvunget på retrett oppover Gudbrandsdalen. Det var først og fremst dalbunnen med riksveien og jernbanen som ble bombet. Der kom det til trefninger mellom fiendtlige og allierte styrker. Skard gård lå bak en knaus et stykke opp i dalsida, men tyske fly kom feiende over og skjøt fra lav høyde. Alle på gården ble evakuert og dro innover fjellet til Olstad gård. Da de norske styrkene var slått, flyttet Skardsfolket tilbake til seg. Gården var lite skadd etter kamphandlingene.

På flukt

I juni kom mormor Karen Grude Koht på besøk, og vi ble med henne da hun dro. Mens hun var borte, beslagla tyskerne huset hennes Karistua på Lysaker i Bærum. I flere uker ble det en omflakkende tilværelse fra den ene til den andre av mormors søstre i Oslo-området og noen dager i Valdres før det ble ordnet med at en svensk Røde-Kors-kurer fraktet oss over til Stockholm. Den 16. juli var vi tilbake igjen hos mor og far etter nær fire måneders atskillelse fra mor og vel tre fra far.

Morfar Halvdan Koht var utenriksminister og flyktet sammen med Kongen og Regjeringen til London. Det ble til at vår familie skulle reise til USA. Det var ingen enkel beslutning, men Sverige kunne når som helst dele Norges skjebne, og mor og far hadde ingen illusjoner om hva en tysk okkupasjon ville innebære, spesielt for uttalte antinazister som dem. De risikerte også å bli tatt som gisler for å presse eksilregjeringen i London. Det var en utålelig tanke å leve i et nazidominert Europa, samtidig som familien hadde gode kontakter i USA. Både mor og morfar hadde studert der. I Amerika

var det også bruk for skriveføre folk på en helt annen måte enn i Sverige for å motvirke den villedende informasjonen som ble spredt om norske holdninger overfor tyskerne.

Det var umulig å krysse Atlanteren, så vi måtte reise over Russland og Japan. De var enda nøytrale, og Sigrud Undset og andre norske hadde nylig reist den veien og skildret turen i utførlige brev. 21. september tok mor og far med seg barna og fløy til Moskva. Der tok vi den transsibirske jernbanen ni døgn til Vladivostok og derfra båt og tog til Yokohama. Vi ble i Japan fra begynnelsen av oktober til begynnelsen av november. Da fikk vi et norsk skip som gikk over Stillehavet, gjennom Panama-kanalen til New York, der vi ankom 7. desember 1940. De årene krigen varte, bodde vi i Washington DC.

MOR ÅSE: Hele Norges barnepsykolog, Åse Gruda Skard, sammen med de fire eldste barna Torild, Åsmund, Målfrid og Halvdan. Foto: Privat

Med barnas øyne

Hva som er egne minnebrokker og hva andre har fortalt, er ikke alltid lett å skille. En kan også undres hvorfor noen hendelser og ikke andre skaper bilder som fester seg i sinnet. Barn reagerer forskjellig og kan ha ulik evne til å oppfatte og lagre inntrykk. Ting som ikke bevares i bevisstheten, kan være ubetydelige, eller de kan tvert om være så vonde at de må fortrennes.

Vi to tvillingene minnes forskjellige ting. Målfrid husker ikke krigshandlingene: bombing, soldater og fly, selv om vi opplevde det. Det eneste hun kan framkalle fra de første krigsmånedene, er en vag forestilling om en farlig hest som galopperte rundt på tunet på Skard gård. Torild, derimot, har sterke inntrykk fra flyangrepene på Skard. Enorme svarte fugler strøk innover tretoppene. «Bombefly!» skrek gårdsfolket, grep tak i oss ungene og løp til skogs. Det smalt forferdelig. Målfrid gråt, men Torild gråt ikke. Et uthus ble truffet, men ingen ble skadd. Seinere dro vi med kjerreløst innover fjellet. På veien møtte vi en tysk soldat på motorsykkel. Folk ble urolige og redde, men han skjöt

ikke. Dadda registrerte at vi tvillingjentene i denne tida var oppfarende og sinte og gråt for det minste.

Torild husker også hesten på Skard. Vi leikte i en dokkestue midt på tunet og ble vettskremt, fordi vi trodde hesten ville renne dokkestua overende. Samtidig våget vi oss ikke ut av frykt for at hesten ville løpe på oss. Det varte en lang stund før noen voksne oppdaget hva som foregikk, og fikk brakt oss i sikkerhet.

Ingen av oss husker at mormor kom og hentet oss, men den røde forseglingen tyskerne hadde satt på dørene til Karistua slik at vi ikke kom inn, har bitt seg merke hos Torild. Hun har også et minnebilde av soldater - om de var norske, tyske eller svenske, vites ikke - som ga oss sjokolade da vi krysset grensa til Sverige.

Gjenforeningen med mor og far gjorde sterkt inntrykk på oss begge. Det var mørkt da vi kom fram til huset der de bodde, men mors skikkelse tegnet seg tydelig i lyset innenfra da hun kom i døråpningen og så løp mot oss med åpne armer. Bildet brente seg fast i sinnet. For Målfrid er dette hennes første virkelige minne, men hun vet ikke hva hun følte eller hva som kom etter. Hennes første spørsmål etter mange omskiftelser var imidlertid: «Hvor er doen hen i dette huset, da?» Torild husker at mor omfavnet henne, men hun sto stiv og urørlig. Hun ble satt i en grå barnestol for å spise opphakkert kokt egg. Men hun ville ikke vite av verken mor eller far og nektet å spise. Vi ble fortalt seinere at vi i dagene som fulgte, gråt og klenget oss til mor. Hvis hun gikk ut av rommet, hylte vi som besatt.

Den lange reisa

Vi har flere minnebrokker fra den lange reisa. Torild husker tante Grete i lyserød drakt som vinket farvel og gråt på flyplassen i Stockholm. En stor vase med blå druer på hotellet i Moskva har festet seg hos Målfrid. På den transsibirske jernbanen fikk vi «hard klasse», en trang kupe med en brisk oppe og en nede på hver side. Vi minnes begge småguttene som sto i nederste køye og holdt seg i fiskegarnet som mor og far festet rundt for at de ikke skulle falle ut. Vi jentene lå andføttes i køya rett overfor. Mor og far sov på hver sin køye øverst og far måtte binde mor fast om natta for at hun ikke skulle falle ned. Målfrid kjenner enda lukten av kullrøyk fra lokomotivet og av fars ryggsekk under hodet hennes.

Mor og far førte en utrettelig kamp for mat og renslighet. Det var støv og skitt overalt. Hele kupeen ble vasket med desinfiserende væske. Vi jentene fikk forbud mot å gå på toalettet og måtte bruke potte. Hver kveld ble alt avfallet rullet inn i guttenes bleier til en diger ball, som far kastet ut i nattemørket. Mor ammet guttene, men vi jentene måtte ha fast føde. Spisevogna hadde et tvilsomt rykte, så mor og far hadde tatt med seg det de kunne av tørrmjølk, kavringer, hermetikk og tørket frukt. Kokende vann var å få i kraner på stasjonene. Men vi var livredde da far skulle hente vann, for at han ikke skulle bli med toget videre. Konduktøren fløytet ikke. Toget begynte bare sakte å gå. En gang skjedde det før far riktig var klar over det, og han løp som en gal langs perrongen med vann skvettende til alle kanter før han fikk kastet seg på en av de bakre vognene.

Iblant var det ingen vei utenom, vi måtte spise i restaurantvogna. Folk sto tett i tett mellom bordene. Dukene var flekkete. Det var matrester på bestikket, og rettene luktet strammere for hver dag. Vi måtte gå gjennom hele toget for å komme dit. Og det mest intense minnet Målfrid har - og som ingen andre kan ha visst om eller fortalt henne - var en gang hun og far gikk sammen. Det koblete gulvet i overgangen mellom vognene slamret og slo, fra side til side. Målfrid fikk panikk og skrek til far at han måtte hjelpe henne. Men han bare lo og sa at hun klarte det selv. Det gjorde hun også, men panikken og raseriet satte varige spor.

Over stillehavet

Torild fikk magesjau med feber og kastet opp. Brekningene kom så brått at hun fra øverste køye spydde full den åpne bordskuffen. Da mor så blod i oppkastet, ble hun engstelig og tilkalte lege. Det var en kvinne med gørrskitten frakk som avviste alt snakk om matforgiftning. Det var «angina», og Torild fikk treflisspekket hvit vatt rundt halsen. Heldigvis fikk mor også litt lakserolje, og det hjalp.

Under overfarten med et japansk skip fra Vladivostok til Yokohama nærmet det seg en tyfon. Svære svarte skyer samlet seg, og voldsomme vannmasser steg opp med skum og røyk. Torild syntes det var storslagent uten å fatte hvor farlig det var. Båten måtte legge om kursen for å komme unna.

I Japan kom vi oss litt etter strabasene. Det var fint hotell, nydelige blomster, og vi fikk japanske kimonoer. Med fryd svarte vi «mashi-mashi-anoné» når telefonen ringte, og kastet leikene våre gjennom papirrutene i skilleveggen mellom rommene slik at det smalt. Men Torild fikk panikk da hun skulle bades og holdt på å falle ned i trestampen med dampende hett vann.

Over Stillehavet gikk turen med norsk båt. På veien fylte vi fire år. Torild husker ikke det, men Målfrid ser for seg bordet i spisesalen som mannskapet hadde laget i stand med presanger, blant annet et lite dyretog som hun fikk. Guttene fylte ett år på vei gjennom Panamakanalen, men det husker ingen av oss. Derimot minnes Målfrid flokker av mørke menn som svømte inn til båten og bød på bittesmå røde bananer. I det karibiske hav måtte vi blende av frykt for tyske raider. Livbåtene ble svingt utover klare til bruk. Torild husker en skonnert som brått strøk fordi i halvmørket, med fulle seil uten et lys. Det var som et spøkelsesskip fra en eventyrfortelling.

Folk som hører om opplevelsene våre under de første krigsmånedene, mener reisa på den transsibirske jernbanen må ha vært et mareritt. Den var en stor påkjenning. Men mest for de voksne. Det var de som kjente uvissheten med hva som kom til å skje, som måtte håndtere alle de praktiske problemene og sørge for at vi kom velberget fram. Faren for infeksjoner var stor. Det ble fortalt at et misjonærpar hadde mistet et barn nettopp på denne togstrekningen. Men for oss jentene var reisa ikke så ille. Selv om vi var utilpass og sutret og klaget, hadde vi mor og far hos oss 24 timer i døgnet i en liten lukket kupe. Vi tok for gitt at de ordnet opp, og var tilfreds så lenge vi fikk være hos dem. Det var mye bedre å befinne seg på et skrangletog i Sibir med mor og far enn

etterlatt alene på en bondegård i Øyer. For oss var atskillelsen i Norge verst. At mor og far reiste fra oss og vi ble etterlatt helt alene i det uvisse, selv om noen tok seg av oss.

Variierende ballast

Hendelsene under krigsutbruddet og flukten traff ikke barn med blanke ark. Selv om vi var tvillinger og ble utsatt for de samme begivenhetene, oppfattet vi dem noe ulikt og håndterte dem også delvis forskjellig, fordi vi ikke hadde samme utrustning og erfaringene våre fra før heller ikke var ensartete. Som tvillinger var vi toeggete, og vi ble helt fra begynnelsen behandlet temmelig ulikt.

Da mor ble gravid for første gang, hadde far stipend for å skrive doktorgrad i litteraturhistorie. Vi bodde rimelig i utenriksministerboligen i Parkveien 45 i Oslo, fordi morfar foretrakk å bo i Karistua på Lysaker. Men stipendet var lite, og mor måtte spe på økonomien. Med magistergrad i psykologi var det imidlertid vanskelig å få stilling som kastet tilstrekkelig av seg, så hun hadde sju forskjellige småjobber. Dette fortsatte hun med også etter at hun fikk oss jentetvillinger 29. november 1936, halvannen måned for tidlig. Offentlig støtte fantes ikke, og seks uker etter fødselen var hun tilbake i jobb.

Målfrid var sjukelig og hadde sprutbrekninger. Mor hyrte opp en barnehjelp som gjorde oss i stand, og så kom hun farende til bestemte tider for å amme. Faste spisetider var i tråd med gjeldende ekspertråd den gangen. Noen ganger ville vi helst sove. Andre ganger skreik vi, så mor måtte skynde seg å få ammingen i gang. Uansett kastet Målfrid opp, og mor, far og barnehjelpen måtte til på nytt for å forsøke å få i henne nok mat. Legen ville ha jenta på sjukehus og operere, men mor nektet. Hun ville ikke gi barnet fra seg. Men det gikk flere år før hun sluttet å være redd for at Målfrid skulle dø av mangel på næring. Og «lille tvilling» forble liten av vekst. Ja, hun var så liten det første året at den kjente barnpsykologen Charlotte Bühler som kom på besøk, mente hun var «retarded» (tilbakestående). I denne situasjonen ble «store tvilling» til en viss grad neglisjert og skjøvet til side. Hun virket frisk og kjekk, og det het seg snart i familien at «Torild greier seg nok».

Ustabil kontakt

De første leveårene ble preget av mange og til dels skiftende kontaktforhold. Barnepleiere kom og gikk. Mor og far var de mest stabile figurene, men også de var borte til tider. I ekteskapet sitt var de innstilt på å praktisere likeverd mellom kjønnene, og far hjalp til mer enn fedre flest på den tida. Men han var sterkt engasjert i arbeidet sitt, og mesteparten av så vel barneomsorgen som husstellet falt uvegerlig på mor. Med hennes mange jobber og ekstrabelastningen ved å ha tvillinger, hvorav en var sjukelig, fikk hun et «sprengt arbeidsprogram» (for å bruke hennes egne ord) selv om hun hadde betalt hjelp med hus og barn. Det var begrenset hva hun maktet å gi hver enkelt av oss. Etter seks måneders amming avvente hun oss i løpet av en måneds tid og tok et «festlig avbrekk» for å delta på en faglig konferanse i Paris. Hun ble borte i nesten en måned, mens far tok seg av oss sammen med en barnehjelp som var hyrt opp for anledningen.

Målfrid fikk mer oppmerksomhet, kroppskontakt og omsorg enn Torild. Det var nødvendig av helsemessige grunner. Baksiden av medaljen var at hun opplevde at hun ikke bare var en glede, men også en byrde. Det hadde vært bedre om hun hadde vært litt annerledes: litt friskere og skreket litt mindre, litt flinkere og vært litt mindre avhengig. Dette var en følelse som fulgte henne lenge, og den ble bekreftet hver gang noen kommenterte at hun var så liten og sped i forhold til den større og kraftigere søsteren. Folk spurte: «Hvorfor er du så liten når Torild er så stor?» «Hvorfor kan ikke du når Torild kan?»

Selv om Torild var fysisk velutviklet, var hun ikke mindre psykisk sårbar. Aktive og vitale barn trenger like mye omsorg og støtte som andre, og Torild opplevde at hun ofte ikke fikk det hun trengte. Det var lite rom for hennes behov, og hun ble avvist når hun søkte hjelp og trøst. Raserianfallene begynte allerede ved ni måneders alder og ble Torilds kjennemerke som sprutbrekningene ble Målfrids. Mens Målfrid ble tatt hånd om, opplevde Torild at hva hun enn gjorde, så førte det ikke fram. Selv da hun raste og skreik, oppnådde hun ikke det hun ville. Om mor var barnepsykolog aldri så mye, hadde hun vanskelig for å håndtere slike anfall. Hun visste rett og slett ikke hva hun skulle gjøre. Noen ganger trøstet hun, andre ganger lot hun Torild rase for seg selv eller fikk far til å overta. Det hendte at hun skjelte ut den storskrikende lille jenta. Men hun stilte seg ikke for alvor spørsmålet om *hvorfor* Torild ble så sint og ustyrlig. Begge mener vi at vi opplevde problemer med etableringen av «basic trust» (grunnleggende tillit) de første leveårene.

PÅ STILLEHAVET: Søstrene Torild (til venstre) og Målfrid Skard sammen med faren Sigmund under overfarten fra Japan til USA på deres første store utenlandsreise. Foto: Privat

Pinefulle atskillelser

Da far var ferdig med doktorgraden, fikk han stilling i Trondheim, og familien flyttet dit i august 1938. Økonomien var nå bedre og arbeidsforholdene roligere. Far reiste på studieferd til München, Paris og London fra oktober til desember 1938. Mor fikk et adjunktstipend ved Lærerhøgskolen og ga seg i kast med vitenskapelig arbeid og undervisning. Erna ble ansatt som hus- og barnehjelp. Men så fikk mor et stipend fra USA som forutsatte at hun utførte et forskningsarbeid i et annet land enn hennes eget. I august 1939 tok hun oss jentene og Erna med seg til Stockholm for å studere de sosiale forholdene i en svensk skoleklasse. Det ble en pinefull tid. Vi småjentene fikk utstoppelig luftveisinfeksjoner og måtte holdes inne i en leilighet som var lite egnet for barn. Vi ble sure og grinete, og mor var gravid på nytt. Da far kom på rask visitt, ble vi jentene «som forløst» av glede, men så dro han sin vei igjen. Det toppet seg en dag da Torild ikke ville kle på seg. Mor var på randen av sammenbrudd, og midt i basketaket grep hun i fortvilelse tak i det som var nærmest og beit - det var Torilds hæl. Jenta ble øyeblikkelig helt stille, og historien om mor som beit, ble etterpå en gjenganger i familien.

Den 1. desember 1939 var mor tilbake i Oslo og fødte guttettvillinger. Familien ble boende en stund hos morfar og mormor på Lysaker før vi vendte tilbake til Trondheim. Men vi hadde ikke vært der lenge før mor forsvant med guttene til Sverige og etterlot oss hos far med dadda Erna. Ingen av oss jentene husker da guttene ble født eller mor reiste sin vei med dem. Imidlertid avslørte psykoterapi seinere hvor rasende, sjalu og fortvilet spesielt Målfrid var. Torild var også lei seg, men mer resignert - at mor foretrakk andre framfor henne, var ikke nytt.

Fire måneders atskillelse er lenge for en treåring. Og i mer enn tre måneder var vi også uten far. Det var en hard belastning. Vi som før krigen ikke stolte fullt og helt på at relasjoner til sentrale personer ville holde gjennom tykt og tynt, fikk en vond bekreftelse. Bedre ble det ikke av at alle andre kontakter også ble borte. Angst og sinne ble til en viss grad fortrengt. Målfrid ble passiv og depressiv, kanskje en grunn til at hun husker mindre fra denne tida enn Torild, som kunne rase og protestere. Målfrid appellerte imidlertid mer til trøst fra de voksne enn Torild gjorde, og langtidsvirkningene ble vel så alvorlige for Torild.

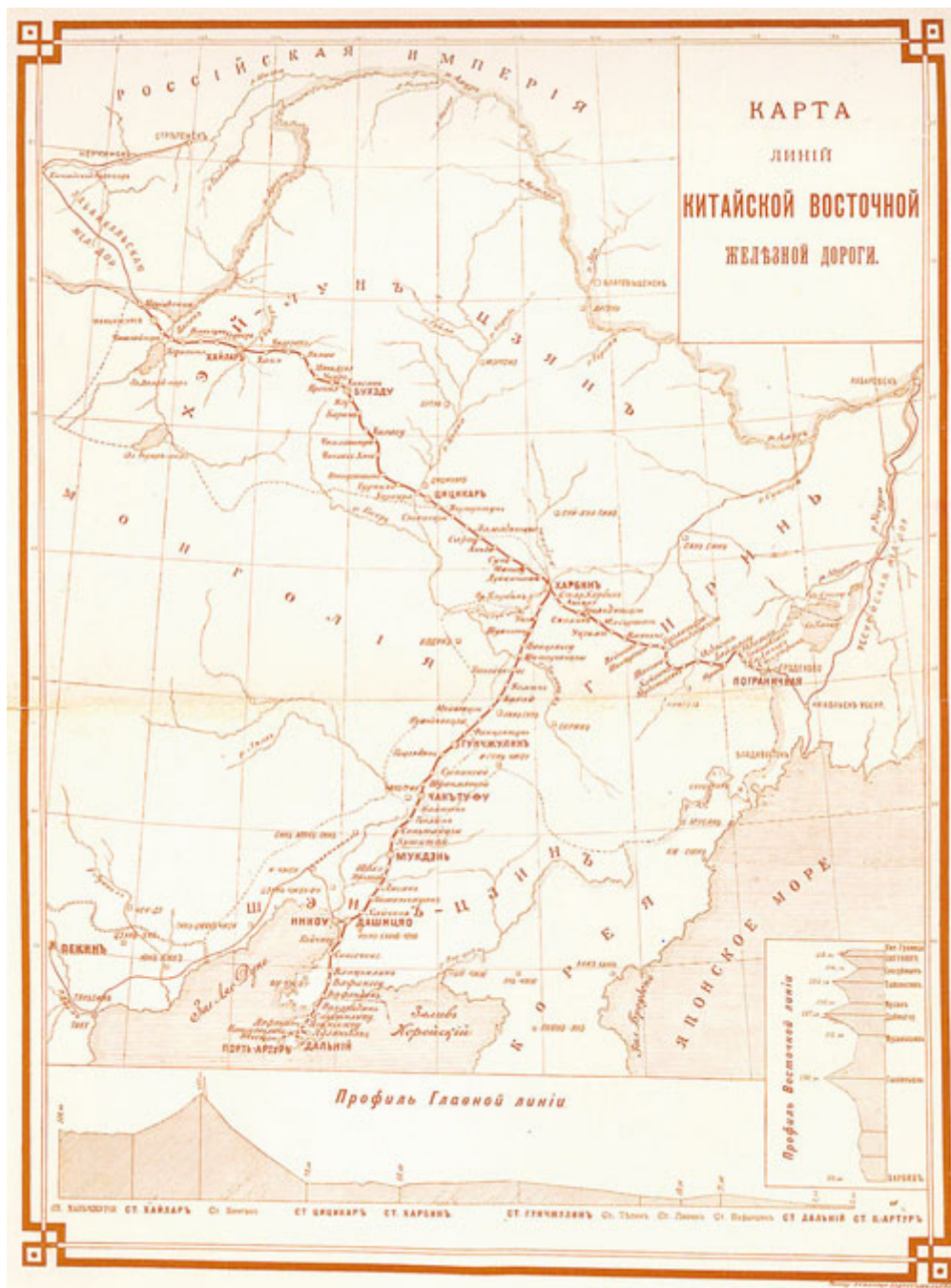
Barndom i utlendighet

Oppholdet i Washington DC kom til å vare i fem år, og selv om vi var flyktninger, hadde vi det usedvanlig bra. Utenom kjernefamilien hadde vi ingen slekt bortsett fra morfar, men han ble desto viktigere for oss. Han kom og bodde hos oss etter at han gikk ut av

Regjeringen, og bidro til at vi kunne leie et stort hus med hage i fredelige omgivelser på Washingtons nordvestkant. Vi ungene gikk i barnehage og skole av førsteklasses kvalitet, og morfar tok seg av oss når mor og far var borte. Far fikk jobb først i Kongressbiblioteket, så i den amerikanske informasjonstjenesten. Mor arbeidet litt som psykolog, men først og fremst reiste både hun og far rundt i USA for å tale Norges sak, bygge opp under USAs krigsinnsats i Europa og kampen mot nazismen. Hushjelper hjalp til hjemme med barnepass, mat og rengjøring.

Morfar hadde en egen suite i andre etasje, og døra sto alltid åpen slik at vi kunne gå inn. Vi ungene hadde bruk for han. Vi trengte ikke å snakke. Vi kunne bare sitte i det varme mørket under skrivebordet hans, mens han satt og leste eller skrev. Særlig i den første tida var han svært deprimert, og Målfrid følte at de delte et følelsesmessig fellesskap som hun ikke kunne sette ord på. Torild opplevde også morfar som en trygg forankring i hverdagen, og så var han en sann oase av fortellinger og sanger. Han ga oss innblikk i livet i Norge, berettet om Gulliver og Robinson Crusoe og sang kveldssanger, på nynorsk og bokmål: «Mellom bakkar og berg», «Fola, fola blakken», «Soli går bak åsen ned» og en sang han nok hadde diktet selv: «Nasen i puta og augo igjen». Han fikk oss til å tro at han ikke kunne engelsk, så han tvang oss til å bruke norsk, selv når vi etter hvert ble svært amerikanske. Han kunne alle versene på julesangene, så julaften ble en lang forestilling før vi kunne gå løs på pakkehaugen. Presangene fra morfar var også spesielle, med selvskevne dikt til. Han ga oss jentene store dokker, Stina og Mina, med dokkevogn. Vi hadde etter hvert mange dokker, men disse var noe for seg selv og ble «stelt» flittig langt opp i årene, særlig av Målfrid.

Det var aldri noen tvil om at vi egentlig var norske. De voksne fulgte nøye med i hva som skjedde på den andre sida av Atlanteren, og krigens gang avspeilte seg i stemningsleiet hos mor og far. Det var knyttet stor spenning til brevene som mormor iblant greide å få smuglet over til USA via Portugal. Norske flyktningvenner kom på besøk: Gerda og Karl Evang med unger på vår alder, Vidkunn og Tutta Coucheron Jarl, og så var det «Peter». Egentlig het «Peter» Else Gostynski og var tysk jøde som kom til Norge på flukt fra Hitlers forfølgelser. Med trebein og pukkelrygg greide den lille kvinnen å kare seg over grensa til Sverige til fots da tyskerne angrep, og kom seg så på mirakuløst vis over til USA. Der fant hun oss igjen, og vi ungene var overlykkelige.

DEN LANGE VEIEN: Gammelt kart over den transsibirske jernbanen. Familien Skard måtte reise til USA over Russland og Japan. De tok fly fra Stockholm til Moskva. Deretter tog til Vladivostok og derfra båt og tog til Yokohama, Japan. Siden gikk turen med båt over Stillehavet, gjennom Panama-kanalen til New York.

Knyttet nye bånd

Det var klart at vi skulle tilbake til Norge. Vi visste bare ikke når: til sommeren eller kanskje til jul? I mellomtida forsøkte mor og far å holde den norske kulturen levende i oss. Mor sang og far leste folkeeventyr. Vi var aldri enige om hva han skulle velge. Målfrid ville ha historier med prinsesser og en lykkelig slutt. Torild ønsket seg «Ålsvart og Ålkvit» om de to brødrene som hjalp hverandre mot alle farer. Men Målfrid syntes beretningen var uhyggelig, fordi det et sted var et fotavtrykk som ble fylt av blod.

Om vi ikke hadde slekt, tok amerikanere imot oss med stor gjestfrihet og varme. Vi ble kjent med mennesker som ble viktige støttespillere og levende minner. Det var særlig en rekke eldre damer, som nok fikk størst betydning for Målfrid, selv om vi var glade i dem begge to. Det var Ruth og Betty med en voksen datter Betzy og Bettys søster Isabel. Damene var hengivne, omsorgsfulle og sjenerøse, overøste oss med gaver, tok oss med på utflukt og hadde tid til lange samtaler. Målfrid følte at hun var Bettys spesielle venninne. De holdt kontakt lenge etter krigen, og damene kom på besøk til Norge.

Blant hushjelpene var det særlig en som vi forgudet og elsket. Katherine var fra Virginia og hadde «dusinet fullt» av egne barn, som hun reiste hjem til i helgene. Når hun skulle tilbake til oss om søndagskvelden og det bare var svarte på bussholdeplassen, kunne hun stå hele natta og vente, fordi bussene ikke stoppet. I morgenbønnen på skolen sluttet Torild å si at USA hadde «liberty and justice for all».

Gode år i USA

At vi jentene var annerledes fordi vi var norske, merket vi ikke stort til på skolen. Om noe, var det et positivt trekk at vi kom fra et annet land. Mor ville helst at vi skulle gå i forskjellige klasser slik at vi kunne utvikle hver vår identitet til tross for at vi var tvillinger, men her gikk vi sammen for at vi ikke skulle falle utenfor. Det var imidlertid ingen fare. Skolen var gjennomført progressiv med individuelt tilpasset undervisning, aktivitetspedagogikk og gruppearbeid. Vi ble bestevenner med den kvinnelige overlæreren og optrådte med norske folkedanser (riktignok til en svensk melodi). Etter hvert ble vi riktig gode i språket og glade i amerikansk kultur: diktene til Robert Louis Stevenson og Robert Frost, fortellingene om Hiawatha, Peter Pan og Wendy, det lille huset på prærien og Louisa May Alcotts bøker om «Little women». Vi lærte alle de engelske julesangene og leste om George Washington og Abraham Lincoln.

Målfrid fikk ikke bestevenninne eller nære venner, verken på skolen eller i nabolaget, men diltet ofte med Torild, som ble en leder i leiken og ungeflokken. Hun hadde flere venner i klassen og en nær venninne, Ca Lou, som bodde tvers over veien og fulgte henne trofast i tykt og tynt. Vi leikte også en del med guttene etter hvert som de ble større. De var greie å ha som prinsen eller de sju dvergene når vi kledde oss ut og spilte teater. Snøhvit og den onde dronningen var yndlingsroller - Målfrid var Snøhvit og Torild dronningen, og stykket sluttet alltid før dronningen fikk sin straff. Etter hvert lærte vi å gå på rulleskøyter og fikk pianotimer. Mor spilte piano, og far satte ofte på klassiske plater på sveivegrammofonen, slik at vi kunne høre musikken opp trappa etter at vi hadde lagt oss.

Vi ble fem barn i Amerika. Målfrid hadde ønsket seg en lillesøster så lenge hun kunne huske. En dag i februar 1945 kom mor opp på rommet der Målfrid og guttene lå sjuke med skarlagensfeber. Torild var isolert nede. Mor fortalte at vi skulle få en lillesøster eller bror. Målfrid kan ikke huske at hun noen gang ble så glad. Hun var sikker på at det ble ei jente. I dagevis sang hun «Du vet hvorfor jeg er så glad» hver gang mor kom. Målfrid hadde en intens følelse av at dette var *hennes* lillesøster. Vanligvis hadde hele familien sommerferie sammen på landet, de siste par årene i Maine, fordi det lignet på

Norge. Men sommeren 1945 ble vi fire ungene sendt for oss selv på en bondegård der vi skulle være til «Prikken» var kommet. Hun kom bare ikke. Til slutt kom vi hjem - og dagen etter ble Anne født. Navnet var en stor skuffelse, for Målfrid hadde bestemt seg for at hun skulle hete Elisabeth, etter Betty og Betzy. Men skuffelsen ble kortvarig. Anne ble Målfrids «reservebarn», selv om alle fire søsknene hadde stor glede av henne.

Fremmede i hjemlandet

Vi dro hjem til Norge 19. desember 1945 med «Stavangerfjord», som var julebåten. Torild syntes det forferdelig å reise fra alle vennene og gråt i åtte av de elleve dagene turen varte. Målfrid syntes det var verst å skilles fra hunden vår Tass, men Katherine skulle ta seg av den. Vi kom hjem til bolignødens Norge. Trondheim ble det aldri mer av. Vi flyttet inn hos mormor og morfar i Karistua. To voksne, fem barn, hushjelp og barnepike fikk plass i tillegg til de to gamle. Det ble svært trangt. Men vi skulle ikke bo der så lenge - bare til vi fikk noe for oss selv. Det fikk vi imidlertid ikke. Derimot overtok vi en tyskerbrakke i hagen som ble ominnredet til fem rom. Det ble en spredt bosituasjon, der vi løp fram og tilbake mellom husene, men vi ungene kunne etter hvert få egne værelser. Far ukependlet til Trondheim det første året og reiste så til USA et år på studiereise. Han skulle bli professor i amerikansk litteratur ved Oslo Universitet etter oppholdet i USA. Mor jobbet mer enn hel dag som dosent i psykologi ved Universitetet, med foredrag og verv av ulike slag. Målfrid ble avlaster for Anne. Lillejenta var ofte våken om natta og krabbet opp i senga hennes. Målfrid fant på lange fortellinger og hygget for henne. Mor ble fort Norges ekspert på barnespørsmål, og vi barna ble forsøkskaniner. Vi fikk oppgaver i husholdningen, hadde medbestemmelsesrett hjemme og deltok i familieråd. Torild fungerte som «eldst», bidro til å organisere husarbeidet og førte arbeidsfordelingen opp på tavla i trappa slik at vi visste hva vi skulle gjøre og at ingenting klikket.

På nyåret begynte vi jentene i 3. klasse på Lysaker folkeskole. Da fikk vi sanne hvordan det var å skille seg ut på en negativ måte. Vi snakket dårlig norsk med amerikansk aksent. Vi gikk med rare klær: lue med blomster på og irrg grønne knestømper som vi hadde fått fra Amerika. I klassen var vi vant til å spørre hvis det var noe vi ikke skjønnte, og svare på det vi kunne. Dette ble oppfattet som at vi ville vise oss, og ble møtt ble fiendtlighet og erting. Selv når vi kunne hjelpe til med å oversette engelske slagertekster, fikk vi problemer, fordi klassekameratene våre syntes tekstene var så dumme at de trodde vi bare tullet og ville jekke oss.

På hver vår skole

Etter et halvt års tid ble vi jentene skilt fra hverandre. Nå skulle vi gå i hver vår klasse. Det var ingen parallellklasser på Lysaker, så Målfrid ble flyttet over på Jar. Hvorfor det ble henne som flyttet, er uklart, men hun fikk opplagt den beste «dealen». Hun kom på en bedre skole og fikk gå i en bedre klasse enn Torild. Her fikk hun sin første bestevenninne, som hun beholdt gjennom alle år.

Vi hadde vært sammen, hva som enn skjedde, gjennom hele livet. Vi reflekterte ikke over det den gangen, men under alle omskiftningene var tvillingsøsteren den mest konstante personen i livet vårt, den som var der hele tida, dag og natt. Forholdet var ambivalent. Målfrid opplevde at Torild var så sterk, på godt og vondt, mens Torild følte at Målfrid tok fra henne omsorg og kjærlighet som hun selv skulle hatt. Ikke alltid var det mye hjelp i søsteren heller. Det kom til konflikter der Torild slo til Målfrid, som tok igjen med kjefting. Likevel var det en trygghet i å være to. Det var alltid en å leike med og dele gleder og sorger med. Så det var et drama å bli skilt etter ti år.

For Målfrid hadde atskillelsen klare fordeler: hun slapp sammenlikningen med den fysiske større Torild, som attpåtil var den mest skoleflinke. Torild ble på sin side etterlatt alene i en klasse der mobbingen ble stadig mer uttalt. Var det ikke på grunn av den amerikanske påvirkningen, så var det fordi hun snakket «samnorsk», fordi morfar etter krigen ble ansett som landssviker, eller familien soknet til Arbeiderpartiet i det Høyre-pregete Bærum. Målfrid opplevde også negative reaksjoner, men i et mer positivt miljø rammet det henne ikke på samme måte som Torild. Og Torild slet ikke bare med mobbingen på skolen. Hun strevde med et akutt savn etter vennene i USA. Alle var borte. Ikke en gang Ca Lou ga livstegn fra seg. Torild syntes hun kunne høre henne rope utenfor vinduet: «Tårill!» og styrtet til - bare for å oppdage at det var innbilning. Da far reiste til USA, dro han ens ærend til nabolaget vårt i Washington DC for å finne Ca Lou, men familien hadde flyttet. Torild ble flyttet opp en klasse for å se om det gikk bedre. Men det ble verre, for hvem trodde nå hun at hun var som hoppet over en klasse? Og hevde seg til tross for at hun var jente, gjorde hun også. Hun begynte å stjele, men det ble enda galere. Samtidig var det lite hjelp å få av lærere og foreldre. Bedre ble det ikke da den nærmeste venninnen på skolen ble rammet av polio og døde. Først da mor og far fikk flyttet Torild fra realskolen på Stabekk over til naturfaglinjen på gymnaset på Hegdehaugen i Oslo, kunne Torild glede seg over skole, lærere og kamerater og utfolde seg sosialt, kulturelt og intellektuelt.

Hva betydde krigen?

Det er ikke godt å si hvordan ting hadde artet seg under andre forhold. Men i samspill med opplevelser tidligere i livet satte de første krigsmånedene spor i sinnet som både Målfrid og Torild trengte faglig hjelp seinere for å bearbeide. Torild spesielt gikk i en langvarig psykoterapi for å få løst opp i avvsningsproblematikk og krigstraumer.

Da vi jentene ble gjenforent med mor og far etter atskillelsen i 1940, mente mor at vi ikke hadde fått alvorlig mén etter krigen. Vi var fysiske uskadde og fortalte rolig og sindig om tyske bombefly og soldater. Men psykologien var ennå en ung vitenskap, og de psykiske følger av atskillelse fra foreldrene var ennå lite kjent. Vi snakket tilsynelatende uanfektet om de dramatiske begivenhetene, men skjulte samtidig en angst som var mer enn vi kunne håndtere. Angsten hadde å gjøre med det at mor og far hadde forlatt oss.

Ethvert barns opplevelser av traumatiske eller vanskelige situasjoner er individuelle og må tolkes og behandles deretter. Hvor langt vi kan gå i en generell forståelse, er

usikkert. *Våre* krigsopplevelser var uvanlige i den forstand at vi opplevde relativt lite av selve krigshandlingene, men derimot atskillelse fra foreldrene og en usedvanlig flukt. Som tvillinger ble vi stort sett utsatt for de samme ytre begivenhetene, men ble preget av dem på ulike vis, fordi vi hadde ulike genetiske forutsetninger, for eksempel i følsomhet og temperament, og ulike erfaringer i det livet vi hadde levd før krigen kom. Hvilke barn som blir løvetannbarn, kan henge sammen med arv, men også med det som har skjedd tidligere i livet, før de traumatiske begivenhetene satte inn.

Det krigen ga oss med i bagasjen, viste seg i noen grad med det samme, men også mange år seinere, på ulike vis, avhengig av de ytre forhold. En tilsynelatende god tilpasning betydde ikke nødvendigvis at alle problemer var løst. Skinnet kunne bedra. Torild kunne virke relativt robust selv om hun hadde en ubearbeidet angst i dypet av sjelen, og Målfrid kunne være langt sterkere enn folk trodde når de så den spede lille jenta.

Utrygge på mor og far

Slik det ble, var vi oppover i oppveksten ikke skikkelig trygge på mor og far, og det ble på ulike vis viktig for oss å forhindre at katastrofen med å bli forlatt skulle gjenta seg. Målfrid følte at hun måtte være minst mulig til bry, klare seg selv og være veldig snill og hjelpsom for at mor og far ikke skulle gå fra henne. Hun fikk problemer med å konfrontere viktige personer åpent. Opposisjon kom sjelden ut i krangel eller aggresjon, men heller i form av stillferdig sabotasje. Torild satte alt inn på å prestere og være så dyktig at hun ble akseptert, tross alt. Vi vokste opp i et intellektuelt krevende miljø, og hun ble flink, fryktelig flink på skolen, tok ansvar og gjorde det som ble forventet. Og hun måtte greie det alene. Hjelp kunne hun ikke regne med. Men innimellom brast demningen med raseri og sinne. Aggresjon var svært forbudt hjemme hos oss, så ting ble snarere verre enn bedre. Når Torild opponerte, førte det lett til ny avvisning. Dette skjedde helt opp mot voksenalder. Selv om mor var barnepsykolog, greide hun ikke å tolke symptomene skikkelig, og hun hadde dessuten mer enn nok å beskjeftige seg med.

Krigen gjorde at hele familiens videre liv ble lagt om. Vi ble ikke bosatt i Trondheim, og far og mor fikk andre jobber enn de ellers ville hatt. I USA bodde vi sammen med morfar, og i Norge fikk vi en fortettet tilværelse med tre generasjoner. Vi ble mer kjent med våre besteforeldre enn vi sannsynligvis hadde blitt ellers. Det var sterke personligheter som satte sitt preg. Vi ble inspirert og styrket, selv om de ikke alltid var lette å omgås og kunne gi noen hver mindreverdskompleks.

Vår familie var privilegert i den forstand at vi slapp å oppleve stort av det okkuperte Norge, og de fleste av slekta vår overlevde også krigsårene uten varig mén. Selv om det var problemer, hadde krigen også positive konsekvenser for oss barna. Vi så dimensjoner av godt og vondt som bidro til et aktivt samfunnsengasjement i oppveksten og voksenalder. Vi ble flerkulturelle med et fedreland nummer to og kjennskap til en rikt fasettert sivilisasjon som var annerledes enn den norske. Vi fikk et internasjonalt perspektiv og en språkferdighet som var en usedvanlig vinning den

gangen, selv om overgangen til Norge ble svært vanskelig for Torild. Målfrid sjonglerte så godt med norsk og engelsk at hun seinere aldri følte behov for å mestre andre språk, selv om hun engasjerte seg i internasjonalt arbeid for barn. Torild gikk videre, lærte seg fransk i tillegg til engelsk og arbeidet i FN-sammenheng i USA, Europa og Afrika.

TORILD SKARD OG MÅLFRID GRUDE FLEKKØY

Født i Oslo 11. nov 1936, oppvokst i Oslo og Trondheim før krigen, i Washington DC (USA) under krigen og på Lysaker i Bærum etter krigen.

Målfrid er utdannet barnehagelærer fra Sosialpedagogisk seminarium i Århus 1959, cand. psychol. fra Universitet i Oslo 1967, spesialist i klinisk psykologi (med spesialinteresse utviklingspsykologi), Dr. ped. et psych. (Ghent, Belgia), 1991. Torild er utdannet lærer ved Sagene lærerskole 1958, cand.paed. med skolepsykologisk speciale fra Universitet i Oslo 1965, godkjent psykolog 1975.

Målfrid er særlig opptatt av barne- og ungdomspsykiatri, Torild har drevet med spesialpedagogikk, ungdomsspørsmål, kvinneforskning og barns oppvekst i Afrika.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 46, nummer 1, 2009, side 37-44

TEKST

Torild Skard

Målfrid Grude Flekkøy